

1.5 MĚNÍCÍ SE REFLEXE A PRESTIŽ KNĚŽSKÉHO POVOLÁNÍ

STUDENTSKÝ KONVIKT JAKO VZOROVÉ PROSTŘEDÍ DUCHOVENSKÉ PREFORMACE

„To silné přání provázelo ho i do města na gymnázium i později do studentského konviktu, kam protekce fary mu pomohla, a jistě působilo na celou jeho povahu.“

J. Š. Baar¹⁰⁰

Při pohledu na životní dráhu budoucích kněží registrujeme v průběhu 19. století výrazné změny. Jestliže na začátku století dohlížel biskup ve svém diecézním semináři na výchovu kleriků, jejichž volba povolání zrála na filosofických studiích, musel biskupský ordinariát po zrušení těchto fakult (1849) obezřetněji sledovat výchovu budoucích alumnů už na gymnáziích. Změnu způsobili jak revoluční dění, tak neoabsolutistické a posléze centralistické liberální zásahy. Po laicizaci škol mohli (arci)biskup a rektor semináře spoléhat pouze na vlastní úsudek, dojem z alumna a doporučení gymnaziálního katechety či duchovního správce farnosti, kam žadatel o alumnát patřil.

V těchto souvislostech získaly novou, mimořádnou důležitost *studentské konvikty*, ač původně byly vymezeny jinak. Tridentický koncil na zasedání *De reformatione* ustanovil, že u každého katedrálního kostela vznikne kolej pro teologické vzdělávání chlapců. Podmínkou vstupu adepta do koleje byl věk 12 let, manželský původ, předpoklady ke studiu i pro budoucí církevní službu.¹⁰¹

Po roce 1848, v moderní době a za nových podmínek, ordinariát správně předpokládal, že domácí řád konviktu bude studenty disciplinovat, chránit před svody světského způsobu života a povzbuzovat v upevňování víry a že někteří z nich

100

J. Š. BAAR, *Primice*, s. 8.

101

Zatímco poslání diecézních učilišť bylo orientováno prakticky – na pastorální teologii, zaměřovala se řádová učiliště více na spekulativní scholastickou teologii, proto bylo toto prostředí vhodnějším předpokladem pro akademickou teologickou dráhu; příslušníci řádů často působili rovněž na diecézních učilištích a teologických fakultách. Teprve koncem 18. století se více prosazuje výuka teologie orientovaná na pastorační potřeby. H. KUCHAROVÁ, Z. R. NEŠPOR, *Pastor bonus*, s. 355.

během doby strávené v konviktu najdou dokonce kněžské povolání. Prostředím konviktu zřízeného v Praze roku 1855 se zabývám v kapitole GLORIA.

BARIÉRY ŠKOLSKÉHO SYSTÉMU PRO KANDIDÁTY TEOLOGIE

Škola se od tereziánských reforem stala nástrojem státní kontroly, měla sociopolitickou, disciplinační a unifikační funkci.¹⁰² Nedostatek česky hovořícího kléru na začátku 19. století se stal na několik desetiletí politikou, která motivovala chlapce především z nižších vrstev a nabízela jim možnost zvýšit svůj sociální status. Museli překonat **bariéru a) jazykovou** (naučit se německy, aby mohli absolvovat gymnázium), **b) teritoriální** (docházet, nebo bydlet v podnájmu v místě gymnázia), **c) ekonomickou** (přivydělávat si kondicemi) a konečně **d) prestižní**: Chlapci z rodin řemeslníků i sedláků se nemohli sociálně vyrovnat kolegům z rodin lékařů, advokátů a úředníků. Gymnazisté plebejského původu tvořili v třídním kolektivu většinu, přitom právě propast v sociálním kapitálu výrazně omezovala výběr jejich budoucí profese, což bylo zřetelnější v Praze než v provinčních městech, kde nižší původ sociálně nediskvalifikoval v takové míře.¹⁰³

JAZYKOVÁ BARIÉRA. Na dotaz českého gubernia v roce 1816 doporučily konzistoře zavést výuku češtiny už na gymnáziích kvůli nedostatku česky hovořících kněží a s ohledem na to, aby se Češi během gymnaziálního studia zcela neponěmčili, aby budoucí kněží ovládali češtinu jako svou mateřštinu.¹⁰⁴ Výuku češtiny přímo podpořil arcibiskup Chlumčanský, který při návštěvách českých farností hovořil záměrně česky.¹⁰⁵ Na druhou stranu úřady a pražská konzistoř příliš nepodporovaly projekty přinášející češtinu mezi duchovenstvo a lid. Když otázku jazyka na středních školách projednával v roce 1861 Český zemský sněm (dále ČZS), došel ke

102 VERONIKA SUŠOVÁ, Školství jako nástroj státní propagandy, in: *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století*, edd. K. Bláhová, Václav Petrbok, Praha 2005, s. 100–103.

103 M. HROCH, *Na prahu národní existence*, s. 153–155, popsal zmíněné bariéry obecně pro skupinu českých vlastenců.

104 Toto doporučení zaznělo ve vyžádaném vyjádření konzistoří. Budějovická vyslovila souhlas v případě gymnázií, ale odmítla povinnou výuku češtiny v diecézním učilišti, aby neodradila alumnusy z německých oblastí. Povinnou češtinu pro teology zamítla i litoměřická konzistoř, souhlasila jen s její fakultativní výukou na gymnáziích. Pouze hradecká konzistoř navrhla výuku všech teologů v češtině, protože všichni Němci se česky naučí už na gymnáziích (až na Broumov se nacházela v českých městech). Pražská konzistoř se přiklonila k hradecké a budějovické. Instrukce gubernia (1817) doporučila fakultativní výuku češtiny. V praxi šlo o to, zda profesori této možnosti lokálně využili. M. HROCH, *Na prahu národní existence*, s. 184–186.

105 Ve svém testamentu (s prosbou o zachování anonymity) odkázal prostředky pro nadace, z kterých bude financováno studium v češtině na dvou reálkách, budou-li založeny v Rakovníku a Liberci.

zjištění, že vlastně existují jen gymnázia německá a oboujazyčná. Nový zákon pak kodifikoval jazykovou rovnoprávnost ve školách.¹⁰⁶

TERITORIÁLNÍ BARIÉRA. Mezi maturanty pražských gymnázií, kteří se hlásili do semináře, nalezneme jen velmi málo studentů narozených přímo v Praze. Většinou pocházeli z různě vzdáleného okolí. V menší míře se tato skutečnost projevila i v gymnaziálních městech. Kněžská dráha nebyla tak atraktivní pro chlapce, kteří pocházeli přímo z města, kde se nacházelo gymnázium, filosofie, případně seminář. Své teritoriální i prestižní zvýhodnění využili ve snaze realizovat jiné povolání.

EKONOMICKÁ BARIÉRA. Od roku 1823 přestala být vyplácena stipendia ze školního fondu, a proto řada studentů hledala alternativní finanční zajištění. Takové poskytoval seminář a řádové komunity, což mohlo ovlivnit volbu povolání maturantů. Například W. W. Tomek, sirotek ze zchudlé rodiny obuvníka, vzpomínal, jak ho v roce 1835 v závěru filosofických studií v Praze přemlouval P. Rost ke vstupu do jezuitského řádu tím, že poukazoval na hmotný blahobyt života v řádu. Zmateného Tomka, jehož v mládí ovlivnily spíše liberální postoje, uklidnila návštěva přítele, vlasteneckého kněze Josefa Rozsypala; ekonomické zajištění našel jako vychovatel.¹⁰⁷

PRESTIŽNÍ BARIÉRA. Studium teologie a duchovní formace v semináři výrazně ovlivnily chápání povolání klerika a zároveň proměnily jeho identitu. Právě vzdělání, pobyt ve výjimečném kulturním prostředí a vysvěcení odlišovalo duchovního od ostatních farníků. Role kněze znamenala sociální prestiž. Záleželo na konkrétním akterovi, jak s ní nakládal, ke kterým sociálním skupinám vázal své kontakty a sympatie.

Studium bohoslovců bylo do roku 1849 strukturováno na šest let na gymnáziu, dva roky na filosofii a poté teologické studium. Pokles prestiže však způsobila laicizace školství. V sedmdesátých a osmdesátých letech pokračovalo postátňování škol,¹⁰⁸ osnovy reálek se přibližovaly gymnaziálním, počet českých studentů reálek

-
- 106 Na návrh školního inspektora J. Wenziga ČZS schválil 25. 5. 1863 zavést na středních školách povinně oba zemské jazyky; vládě navrhl vytvořit systém českých a německých gymnázií a reálek, což kodifikoval zákon 18. 1. 1866 o jazykové rovnoprávnosti ve školách (nakonec však nevstoupil v platnost). J. DOLENSKÁ, *Malostranské reálné gymnázium*, s. 17.
- 107 Za vychovatele ho Palackým doporučil jeho bývalý spolužák V. Štulc. Tomek postupně hledal cestu k akceptování církve i víry, až se spřátelil s broumovským opatem J. N. Rotterem, který r. 1857 podpořil německé vydání Tomkových *Pamětí újezdu Polického...* Dále se přátelil s P. Basilem Jedličkou z Martinkovic i s jinými kněžími. WÁCLAW WLADIWOJ TOMEK, *Paměti z mého života*, díl I, Praha 1904; W. W. Tomek, in: *Ottův slovník naučný*, díl XXV, Praha 1906, s. 527–547 (dále OSN).
- 108 Do státní správy bylo v letech 1870–1900 převzato 31 českých a 37 německých škol. JAN ŠAFRÁNEK, *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů*, díl II: *Roky 1848–1913*, Praha 1918, s. 373.

převyšoval gymnazisty;¹⁰⁹ byly zakládány nové školní ústavy, nově reálná gymnázia s dvěma větvemi ve vyšších ročnících (gymnaziální a reální). V důsledku nadbytku absolventů středních škol provedl ministr Gautsch reformu školského systému (1887) převedením části žactva z gymnázií a reálků na střední odborné a řemeslnické školy.¹¹⁰ Tento dislokační plán zvýšil školné na gymnáziích a reálkách, čímž zvětšil sociální bariéru. Žáci z nižších sociálních vrstev byli předurčení pro techničtější a praktické profese, zatímco úřednické kariéry měly být elitní záležitostí. Zásah se v praxi nejvíce dotkl rychle se rozvíjejícího českého prostředí, v kterém bylo studium na střední škole chápáno jako příležitost zvýšit sociální status.¹¹¹ Ordonance se dotkly také budoucích teologů a jejich studentské etapy. Převážná část seminarištů totiž pocházela z nižších, často nemajetných sociálních vrstev, jak bude patrné níže z prohlášení nemajetnosti u alumnů přijatých v letech 1882 a 1884.

109 ZDENĚK V. TOBOLKA (ed.), *Česká politika*, díl 5: *Kulturní, zvláště školské úkoly české politiky*. Praha 1913, s. 547. Poměr byl 3647 : 3548. Všeobecně vzdělávací účel reálků schválil ČZS (1879).

110 OTTO URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982, s. 385.

111 J. DOLENSKÁ, *Malostranské reálné gymnázium*, s. 21.